

Dijital Kültürde Gündelik Hayat ve Kimlik Sunmanın Yeni Biçimleri

Daily Life in Digital Culture and New Forms of Self-Expression

İbrahim Kaygusuz¹

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş tarihi/Received:
14.04.2025

Son revizyon teslimi/Last revision
received:
23.05.2025

Kabul tarihi/Accepted:
11.05.2025

Yayın tarihi/Published:
31.05.2025

Atf/Citation:

Kaygusuz, İ. (2025). Dijital kültürde gündelik hayat ve kimlik sunmanın yeni biçimleri. *TAM Akademi Dergisi*, 4(1), 10-27.
<https://doi.org/10.58239/tamde.2025.01.002.x>

DOI:

10.58239/tamde.2025.01.002.x

ÖZ

Gündelik hayat, toplumsal yaşamın sıradan ve alışıldık olan yönüne vurgu yapan bir kavramdır. Toplumsal örgütlenme ile ilişkili olan gündelik hayat iş, boş vakit, özel yaşam, ulaşım, iletişim ve kamusal yaşam arasındaki ilişkinin mevcudiyetini dile getirmektedir. Gündelik hayatın sosyolojisi, alışlagelmiş toplumsal hayatı tekrar keşfetmeyi amaçlamakta, bilindik olanın başka bir gözle görülebileceğini ve yorumlanabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Toplumsal mekânın dönüşümü ve teknolojik gelişmeler ile gündelik hayatın değişimi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Sanayileşme ve kentleşme toplumsal mekânı dönüştürmüş ve gündelik hayatı değiştirmiştir. Dijital çağa özgü olarak gelişen iletişim teknolojisi, yeni bir gündelik hayatı, dijital bir kültürü ve kimlikle ilgili yeni sunum biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Ekonomi, siyaset, din, aile gibi toplumsal kurumlar dijitalleşme sürecinden etkilenmiş ve yeni davranış kalıpları meydana gelmiştir. Dijital çağda kültürün doğası ve günlük hayatın pratikleri çevrim içi olarak yeniden şekillenmiş, ilişkiler, kimlikler ve benlikler hızla dijitalleşmiştir. Mekâna bağlı geleneksel gündelik hayatın dönüşümünü, kültürü, benlik ve kimlikle ilgili yeni sunum biçimlerini ve kamusal alanın yeni sınırlarını dijitalleşme olgusu çerçevesinde anlamak önem arz etmektedir. Araştırmanın temel amacı, dijital iletişimin toplumsal yaşama ve gündelik hayata etkilerini sosyolojik bakış açısıyla anlamaya çalışmaktır. Makalede, dijital kültür ile gündelik hayatın değişimi arasındaki ilişki, disiplinler arası bir yaklaşımla, tarama yöntemine uygun biçimde ele alınmış, konu ile ilgili literatür taranmış ve nitel veriler sosyolojik bakış açısıyla ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, toplumsal mekândaki dönüşümler ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte yeni bir kamusal alanın ortaya çıktığı görülürken, gündelik hayatın dijital mekâna göre değiştiği, yeni bir dijital kültürün ortaya çıktığı ve kimliklerin bu yeni mekâna özgü sunum biçimleri kazandığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gündelik Hayat, Mekânın Dönüşümü, İletişim Teknolojisi, Değişim, Dijital Kültür, Kimlik

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ibrahimkaygusuz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9682-751X

ABSTRACT

Daily life, or everyday life, is a concept that emphasizes the ordinary and habitual aspects of social life. In connection with social organization, daily life expresses the existence of relationships between work, leisure, private life, transportation, communication and public life. The sociology of daily life aims to rediscover familiar social life and attempts to show that the familiar can be seen and interpreted from a different perspective. There is a connection between the transformation of social space and technological development and the transformation of daily life. Industrialization and urbanization have changed social space and daily life. The communication technology developed in the digital age has created a new daily life, a digital culture, and new forms of identity representation. Social institutions such as the economy, politics, religion, and the family have been affected by digitalization and new patterns of behavior have emerged. In the digital age, the nature of culture and the practices of daily life have been reshaped online, and relationships, self and identities have rapidly digitized. It is important to understand the transformation of traditional daily life, culture, new forms of self-expression and identity, and the new boundaries of the public sphere within the phenomenon of digitalization. The main purpose of the study is to understand the impact of digital communication on social life and daily life from a sociological perspective. This study examines the relationship between digital culture and the transformation of daily life with an interdisciplinary approach using the survey method, reviews the literature on the subject and discusses qualitative data from a sociological perspective. As a result of the study, it was found that a new public space has emerged with the transformations in the public sphere and developments in communication technology, that daily life has changed according to the digital space, that a new digital culture has emerged and that identities have gained specific forms of representation for this new space.

Keywords: Daily Life, Transformation of Space, Communication Technology, Change, Digital Culture, Identity

Extended Abstract

The present study deals with the relationship between daily life, technological change and digital culture. This study aims to understand the relationship between the transformation of social space in history, technological developments and the transformation of daily life. Within this framework, an attempt was made to understand the phenomenon of the transformation of daily life in relation to the digital cultural process and new forms of representation of identity and self. The research sought to understand the digital cultural process as a social phenomenon in the context of the following questions: How has the traditional, predetermined, space-dependent daily life changed? What transformations have the forms of interpersonal relationships undergone as a result of technological developments? How has a new cultural situation emerged in which physical reality and virtual reality are interwoven? What impact does digital technology have on culture, individualization, identity and the shaping of the self? What new boundaries have been added to the public sphere? In this article, which discusses the social reflections on the phenomenon of digitalization with an interdisciplinary approach, the relevant literature is examined using the survey method and qualitative data is discussed from a sociological perspective.

Daily life refers to a whole, and connections and repetitions rather than individual actions such as eating, drinking, dressing and communicating. The sociology of daily life attempts to understand the relationship and order between the phenomena of daily life such as objects,

furniture, clothing, food, and the use of time, which have no external sign or meaning. The transformation of social space and technological developments are changing daily life. Industrialization and urbanization have transformed social space and changed daily life. In the digital age, which began with the development of communication technology, culture, daily life, identity, self, and forms of action are being reshaped.

The technology-based transformation of culture has led to the concept of digital culture. Digital culture refers to the increasing integration of technology into daily life and the transformation of traditional habits. With the formative power of the media, a multi-layered and complex cultural transformation process has taken place. With the new technology, social media tools have become an important part of daily life. People connect, organize themselves and form virtual communities through social media. In digitized socio-cultural life, people communicate on social media platforms which they find difficult to establish in their daily lives. With the culture of interaction, exchange and discussion, the boundaries of the world are disappearing, and many activities are taking place. Social institutions are influenced by digital technology. Institutions are taking on new forms under the influence of local and global change, and institutional relationships are being reshaped.

In the digital age, technology has dominated daily life and digitalization has taken a central place in the lives of the average person. In the new era, where individualization has become dominant, digital identity and self-expression have come to the fore. In this context, the self, which is the sum of an individual's thoughts and feelings in relation to their physical body, is shaped and finds its meaning in the flow of daily life. In the digital age, the self takes on a different meaning in the disembodied environments of virtual space. The digital self is the sum of the digital information the individual creates on digital platforms. The new online self, which is connected to the offline self, is embodied in social networks. The boundary between the offline self and its online reflection, the digital self, is becoming increasingly blurred. This ambiguity of the self also applies to identity. Because there is a continuity between online and offline identities. The digital identity is a certificate and a means of self-identification for the user, just like identities in daily life. Individuals share their thoughts in virtual environments with this identity. The individual who continues his efforts to maintain his identity in online networks can generate a status for himself here, transfer it to his offline daily life and transform it into cultural, economic or political capital.

According to the results of the study, developments in communication technologies in the digital age have transformed the forms of relationships and patterns of behavior in daily life. In the course of this process, new virtual public spheres have been added to daily life. Digital technology has reshaped the phenomena of culture, identity, self and individualization. New forms of self-expression and identity have emerged, and people have begun to transfer their offline selves and identities online. In this new realm of social life, the physical world and the digital world are overlapping. The culture of the digital age is characterized by different features than traditional culture. The digital platforms of the new age give rise to new individual or collective patterns of behavior or types of activism. The direction in which the phenomenon of culture, which has become more sophisticated due to the combination of digitalization with modernization and globalization processes, will develop remains uncertain. The use of digital technology for the benefit of humanity will determine the emergence of the public interest and social order.

Giriş

Gelişen teknoloji, yeni toplumsallıklar ve gündelik hayata ait yeni formlar ortaya çıkarmaktadır. Dijital çağın iletişim teknolojileri dijital bir kültür süreci başlatmış ve kimlik sunmanın yeni biçimleri ortaya çıkmıştır. Yakın geçmişte gazete, sinema, radyo ve televizyon olarak bilinen iletişim teknolojileri yerini, toplumu çok yönlü olarak kuşatan ve olabildiğince çeşitlenen e-posta, mobil telefon, Facebook, X, Instagram, vb. sosyal medya araçlarının kullanımına bırakmıştır. Dünyada 5,78 milyar insan cep telefonu kullanmaktadır. Bu, toplam dünya nüfusunun yüzde 70,5'ine denk gelmektedir. 5,56 milyar insan internet kullanmakta ve bu, dünya nüfusunun yüzde 67,9'una tekabül etmektedir. Benzer şekilde 5,24 milyar insan sosyal medya kullanmakta, bu da küresel nüfusun yüzde 63,9'una denk gelmektedir (Digital 2025: Global Overview Report, 2025). Türkiye'de ise, 2024 yılında internet kullanım oranı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde %88,8 seviyesini yakalamıştır (TÜİK, 2024a). Türkiye'de dikkat çeken bir başka istatistik ise, çocukların internet kullanım oranıdır. Ülkemizde 6-15 yaş grubundaki çocuklarda internet kullanım oranı, 2024 yılında yüzde 91,3'e yükselmiştir (TÜİK, 2024b). Çağdaş dünyanın toplumsal hayatı sosyal medya, yapay zekâ, nesnelere interneti, robotik, metaverse gibi yeni dijital mecralarla iç içe geçmiştir. Kültür, gündelik hayat, kimlik, benlik, eylem biçimleri ve bir arada yaşama şekilleri yeniden şekillenmektedir. Dijitalin kültürle iç içe geçtiği bu yeni dönem, yeni bir iletişimin ve yeni bir sosyolojinin habercisi olarak görülmektedir.

Geleneksel sosyolojinin detaylı olarak sorgulamadığı, gündelik bilgi stoku etrafında inşa edilen ve toplumsal yaşamın önemli bir kısmını temsil eden gündelik hayatın ne olduğu, işleyiş biçimi ve çeşitliliği, dijital teknolojinin gelişimi ile birlikte daha da önemli hâle gelmiştir. Bu bağlamda dijital iletişimin gündelik hayattaki kullanımını irdelemek, güncel toplumsallaşma süreçlerindeki dönüşümü ayrıntılı olarak kavramak, mikro ölçekteki yenilikçi yönelimleri sosyolojinin yeni ve farklı bakış açıları ile değerlendirmek önem arz etmektedir (Yetişkin, 2016, s. 22) Sosyolojinin işlemeye devam eden ve henüz bitmemiş olan dijitalleşme sürecine ilgisi ve bu yöndeki çabası yeni sosyoloji kapsamında ele alınmaktadır. Dinamik ve akışkan toplumsal dünyanın mevcut durumunu, sosyal hayatın dijitalleşmiş doğasını, dijital medya etrafında şekillenen yeni toplumsal ilişkileri ve kurumların küreselleşmiş yapısını çözümlene gayretinde olmayan geleneksel sosyoloji, dijital teknolojinin etkisini anlamlandırma çabasına girmemektedir (Sili Kalem, 2022, s. 99). Araştırmanın temel amacı, mekânın dönüşümü ile teknolojik gelişmenin gündelik hayatın değişimi üzerindeki yansımalarını, dijital teknoloji ile birlikte şekillenen yeni gündelik hayatı, dijital kültür sürecini, kimlik ve benliğin yeni sunum biçimlerini sorunsallaştırmak ve yeni sosyolojinin bakış açısıyla anlamaya çalışmaktır.

Araştırmada dijital kültür süreci, sosyal bir olgu olarak şu sorular çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmıştır: Geleneksel, önceden belirlenmiş, mekâna bağlı gündelik hayat nasıl bir değişim yaşamıştır? Teknolojik gelişmeyle birlikte insanlar arası ilişki biçimleri hangi dönüşümlerden geçmiştir? Fiziksel gerçeklik ile sanal gerçekliğin iç içe geçtiği yeni kültürel durum nasıl ortaya çıkmıştır? Dijital teknolojinin kültür, bireyselleşme, kimlik ve benliğin şekillenmesi üzerindeki etkisi nedir? Kamusal alana hangi yeni sınırlar eklenmiştir? Çalışmada, gündelik hayat sosyolojisinin öncü ismi Fransız Sosyolog Henri Lefebvre'in teknoloji ile gündelik hayatın dönüşümü arasında kurduğu ilişki ve bu yöndeki sosyolojik yaklaşımı refere edilmiştir. Dijitalleşme olgusunun toplumsal yansımalarının disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığı bu makalede, tarama yöntemine uygun olarak ilgili literatür incelemesi yapılmış ve nitel veriler sosyolojik bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

1. Gündelik Hayat

Kısa sayılabilecek bir düşünsel tarihe sahip olan gündelik hayat kavramı, modernite ile birlikte ortaya çıkmıştır. Kavramın erken dönem temelleri modern dünyanın ilk deneyimleri ile birlikte on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarında görülmektedir (Öznur, 2023, s. 143; Ertürk, 2021, s. 323). Kavramın muğlaklığı, kendisi hakkında derli toplu düşünmeyi zorlaştırmaktadır. Ufak tefek her şeyin yığıldığı artık bir kategori gibi görünen gündelik hayat, sıradan ve alışıldık olma özelliklerinden dolayı kavramsallaştırma sorunu yaşamaktadır. Özünde kültür ve toplumsal yapı arasındaki etkileşimin gerçekleştiği fiziksel alan olan gündelik hayat (Bennett, 2018, s. 11), gündelik eylemler kümesini, bunların birbirine bağlanarak birlik oluşturmasını ifade etmektedir. Gündelik hayat yemek, içmek, giyinmek, uyumak, iletişimde bulunmak gibi tek tek eylemlerden çok bir bütüne, birbirine bağlanmaya ve tekrara işaret etmektedir. Kavram, toplumsal örgütlenme ile ilişkili olup iş, boş vakit, özel yaşam, ulaşım, iletişim ve kamusal yaşam arasındaki ilişkinin mevcudiyetine vurgu yapmaktadır (Lefebvre, 2010, ss. 8-9). Gündelik hayatla ilgili bir düşünce birliği bulunmamakla birlikte, sistem yerine öznenin, nicelik yerine niteliğin, kurumsal olanın yerine yaşamsal olanın ön plana çıkarıldığı bilinmektedir. Kavram, uzmanlaşmış tüm yetkinlikler çıkarılıp atıldığında geriye kalan şeye işaret etmektedir (Ertürk, 2021, s. 327; Köse, 2018, s. 307).

Gündelik hayat; iletişimsel becerilerin kazanılıp geliştirildiği, normatif kavramların pragmatik biçimde formüle edilip uygulandığı; çeşitli arzu, acı ve coşkunlukların hissedildiği ve sonunda sönümlendiği çevredir. Gündelik, hem bireysel hem de kolektif becerilerin geliştirildiği, bütünlüsel insanileşilen bir ortamdır. Her ne kadar rutin, durağan ve düşünömsel olmayan özellikler sergilese de aslında şaşırtıcı bir dinamizme, içsel kavrayışa ve üretkenliğe sahiptir. Dağınıklığın, karşıtlığın alanı; alışkanlık, arzu ve tesadüfiliğin kesişimidir (Gardiner, 2016, s. 35).

Hegel'in "aşına olunanın bilinen olmadığı" yaklaşımından hareketle gündelik hayatın sosyolojisi, tanıdık gibi gelen toplumsal hayatı tekrar keşfetmeyi amaçlamakta; bilindik olanın yeniden yorumlanabileceğini göstermeye çalışmaktadır (Lefebvre, 2017, s. 20). Toplumsal hayat; yaşanan değişimlerle, mekânda ortaya çıkan farklılaşma ve dönüşümlerle, rutinler, tekrarlar ve alışkanlıkla sıradanlaşmakta ve aşına olunan bir duruma gelmektedir. Rutin olmayan ve standart dışı gibi görünen gündelik hayatın aslında rutin ve standart kalıplar taşıdığı ve belirsizliğin belli noktalardan oluştuğu ifade edilebilir.

Gündelik hayatın sosyolojisi, nesnelere, mobilyalar, kıyafetler, beslenme, zamanın kullanımı gibi görünüşte bir göstergeye ve anlama sahip olmayan günlük hayatın olguları arasındaki düzeni kavrama çabasıdır. Bu kavrayış toplumu daha geniş bir perspektifte anlamının ipucu olabilmektedir (Lefebvre, 2013, ss. 38-40). Böylece, toplumsal hayatın karmaşıklaşan olguları arasındaki göstergeleri ve anlam kümelerini yakalama imkânı ortaya çıkmaktadır.

Gündelik hayatın eleştirel sosyolojisi, yaşamın özgürleştirici imkânları ile yabancılaştırıcı güçleri arasındaki çatışmada karşılığını bulmaktadır. Yabancılaşma; sadece bireyin, emeğinin üzerindeki kontrolü kaybetmesi değil; olaylar üzerindeki öznel kontrolün kaybı, küresel tüketim toplumu şartlarında düşünce, algı ve deneyimlerin parçalanması ve yaşamın bütönsel gerçekliğine nüfuz edilememesi anlamına da gelmektedir (Köse, 2018, s. 316). Toplumsal dünyada yaşanan küreselleşme ve dijitalleşme süreçlerinin bu parçalanma ve nüfuz edememe durumunu derinleştirdiği ifade edilmelidir.

Yirminci yüzyılın başından itibaren teknolojiden fen bilimlerine, sosyal bilimlere ve felsefeye kadar hemen her alanda önemli bir araştırma konusu olmaya başlayan gündelik hayat (Şahin & Balta, 2001, s. 186) yirmi birinci yüzyıldan itibaren daha dinamik bir alan olarak kavramlaştırılmaya

başlanmıştır. Olgu, homojen bir bütün olarak değil; çoğul ve çekişmeli bir alan olarak görülmüştür. Sınıf, ırk, meslek gibi kimlik kavrayışları yerine medya ve kültür endüstrisinin önemi artmış; tüketim, boş zaman aktiviteleri gibi örüntülerin etrafında temellenen yeni toplumsal kimlikler şekillenmeye başlamıştır. Medya endüstrilerinden alınan imgeler tarafından şekillenen kimliklerin üzerindeki yerel ve tarihsel bileşenlerin etkisi azalmaya başlamıştır (Bennett, 2018, s. 15). İnternete bağlı bilgisayar teknolojileriyle akıllı telefonların gündelik hayat, kültür ve kimlik üzerindeki etkisi sonucu kamusal alanla özel alan arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır. İnternet, kişisel ilişkilere fiziksel mekânları aşma imkânı sağlamış, sanal kimlikler ortaya çıkmış, birey kültürel üretime daha fazla dâhil olma olanağı elde etmiştir. Bu sayede gündelik hayata yeni unsurlar eklenmiş, gruplara ait yeni ilgi alanları ortaya çıkmaya başlamıştır.

2. Mekânın Dönüşümü ve Gündelik Hayatın Değişimi

Modern toplum, büyük şehirlerin gelişmesi ile birlikte belirginleşmeye başlamıştır (Burgess, 2015, s. 89). Sanayileşme ve kentleşme toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirmiştir (Harvey, 2013, s.277). Modernleşme, kentsel bir çerçeve içinde programlanmış yeni bir toplumsal hayat üretmiş, yerleşim alanları (mekân) yeniden düzenlenmiş, gündelik hayat bu yeni mekânsal yapı içinde yeniden şekillenmeye başlamıştır (Pirene, s. 158). Sanayi devrimiyle birlikte şehirde üretime dayalı yeni bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Köy toplumunu dönüşüme uğratan bu süreç banliyöler, toplu konutlar, sanayi kompleksleri ve uydu kentler ortaya çıkarmış; toplumsal yaşama ait belli hiyerarşiler, modeller, planlar ve programlar meydana gelmiş; bu durum bürokratik güdümlü bir toplumsal yapı ile sonuçlanmıştır (Lefebvre, 2014, s. 8). Üretimi şehirde gerçekleştirmenin toplumsal yansımaları olmuş ve gündelik hayat değişmiştir. Örneğin sanayileşme hiyerarşik bir düzen üretmiş; bilgi, iletişim ve yazılım teknolojisinin sanayiye egemen olması mekânın yeniden üretimine katkıda bulunmuş; yeni yollar ve binalar tabiatı dönüştürmüş; ekonomi, bilgi ve kültürde önemli değişimler gerçekleşmiştir. Şehir planlamalarının, tasarımlarının ve uygulamalarının ürettiği mekânsal dönüşüm gündelik hayatı geleneksel yapısından koparmıştır.

Bu yeni dönemde kapitalizm, bürokratik devlet yoluyla kent merkezlerini kendi güç alanlarına dâhil etmek için mekâna egemen olmaya başlamıştır. Böylece mekân denetlenerek homojenleştirilmiş, yerel farklılıklar devre dışı bırakılmış ve gündelik hayat yaşanmış duygusal anlam ve niteliklerinden yoksunlaştırılmıştır. Bu durum, “soyut mekânın üretimi” şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Sonuçta geleneksel gündelik hayatın devam ettiği mekân ve doğal dünya, kârlı bir üretici güce dönüştürülmüştür. Mekân; bir meta olarak bölünmüş, parsellere ayrılmış ve parçalanmıştır. Kısıtlanmış doğanın yerini küresel anlamda giderek yoğunlaşan ve insanın maddi doğayı dönüştürmesinin göstergesi olan toplumsal mekân almıştır (Gardiner, 2016, s. 130). Modern tekniğin değiştirdiği gündelik hayat, özel yaşama varana dek daraltılmıştır. Şehirler ve siteler gündelik hayatı güçlü şekilde yapılandırmıştır. Gündelik hayat burada kusursuz olmakla birlikte durgun ve derinlikten yoksun hale getirilmiştir (Lefebvre, 2019, s. 86). Gündelik hayatın şekillendiği yeni şehir hayatında her nesnenin işlevi belirlenmiş; bireyin davranışı kurallar, tekrarlanan hareketler ve planlarla çevrilmiştir. Böylece doğa üzerindeki hâkimiyet çabası insanın kendi doğasına yabancılaşmasıyla sonuçlanmış, sistem ekonomik büyüme yaşarken toplumsal gelişme kentsel bunalıma dönüşmüştür (Köse, 2018, s. 334). Metropolleşme ile birlikte bireyin elindeki maneviyat zayıflamış, birey öznel formdan nesnel forma dönüştürülmüş ve güç organizasyonunun bir dışlisi hâline getirilmiştir. Metropol, her türlü kişisel hayatı saf dışı bırakmıştır. Mekânı kuşatan teknolojiye, eğitim kurumlarında, insanların yaşadığı binalarda gayrişahsi bir ruh ortaya çıkmış; nesnel kültür büyümüş, bireysel kültür küçülmüş ve kişi bu durumun altında ezilmiştir (Simmel, 1903, s. 327).

Modernleşme, müdahale ederek şekillendirdiği bu yeni toplumsal mekânda kendisinin belirlediği ilişki kalıplarını bireye dayatmıştır.

Mekânın tarih içindeki son dönüşümü post modern dönemde gerçekleşmiştir. Bu son aşamada soyut mekân, sanal kamusal mekâna (dijital alan) dönüşmüştür. Örneğin metaverse, fiziksel dünya ile dijital dünyanın kesiştiği; eğlence, eğitim, iş, alışveriş gibi gündelik fiziksel eylemlerin sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik cihazlarıyla sanal ortamlarda deneyimlenebildiği ve kullanıcıların avatarlar aracılığıyla bir araya geldiği dijital, kurgusal bir mekândır. Dijital mekân; genel ağ, sosyal medya, yapay zekâ, bilgisayar oyunları, artırılmış ve sanal gerçeklik teknolojileri, kripto para, blok zinciri, nesnelerin interneti, bulut depolama vb. teknolojilerin bir arada kullanıldığı bir üst yapıdır. Bu yeni teknoloji, sanayileşme sonrası dijital toplumun gündelik hayatını değiştirmektedir.

Gündelik hayatı değiştiren bu dijital mekânın avantaj ve dezavantajlarından bahsedilebilir. Dijital teknoloji ürünlerinin tüketim faaliyetleri, bireysel iletişim, bilgi arayışı, bankacılık işlemleri gibi alanlarda sunduğu imkânlar kadar aşırı ve bilinçsiz kullanımının beraberinde getirdiği fiziksel, psikolojik ve sosyal dezavantajları da bulunmaktadır (Tuna Uysal & Tan Eren, 2022, s.194). Öte yandan nesnelerin internetiyle evde kullanılan akıllı eşyalar birbirine bağlanmakta, aralarındaki veri paylaşımı nedeniyle bireylerin yaşantıları kaydedilebilmekte (Olgun, 2020, s. 207), böylece gündelik hayatın ilişki biçimlerine yeni formlar eklenmektedir.

3. İletişim Teknolojisi ve Dijital Toplum

İlk büyük değişimini sanayileşme ve kentleşme gibi faktörlerin etkisiyle yaşayan gündelik hayatın ilişki biçimleri dijitalleşme süreci ile yeni bir safhaya geçmiştir (Yalçı, 2022, s.36). Toplumsal hayata girerek onu dönüştüren ve sanal kamusal bir mekân olarak bireyin yeni ilişkilerini etkileyen temel iletişim teknolojisi Web'dir. Bu teknolojinin özellikleri gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. İnternet, bilişim ve dijital iletişim teknolojilerindeki gelişmeler web teknolojisini etkili bir iletişim platformuna dönüştürmüştür. Yazılabilir web, web 2.0, yeni medya, sosyal medya ve online medya olarak da ifade edilen bu teknoloji, gündelik hayatın ilişkilerini dijitalleştirmiştir. Bu teknoloji, kullanıcının içerik üretmeye dönük etkinliğini, bireysel platform oluşturma gücünü ve haber alma hızını arttırmıştır. Süreçle birlikte maliyetler minimize edilmiş ve bireyin gündelik hayatında dünya ile daha fazla etkileşim kurma imkânı ortaya çıkmıştır. Dünya küçük bir mekân haline gelmiş, kültürlerarası yakınlaşma hız kazanmış ve bu yöndeki birliktelikler artmıştır. Bu teknoloji; tasarım, katılım, hız, paylaşabilme, yeniden yorumlayabilme vb. özellikleri ile öne çıkmıştır (Koçyiğit & Koçyiğit, 2018, s. 19).

Telekomünikasyon ağının küresel yaygınlığı ve bilgisayar teknolojisi, bilginin yeniden yapılandırılması ve depolanması ile sonuçlanmıştır. Telefon, radyo ve televizyon tecrübesi; insanların dijital teknolojiye daha kolay adapte olmasını sağlamıştır (Rheingold, 1993). Dijital teknoloji; artan bir şekilde veri üretmekte, toplamakta, depolamakta, işlemekte, değerlendirmekte ve insanları ekonomik, siyasi ve gündelik hayatta oyun dışı bırakabilen kararlar alabilmektedir. Bu gelişmenin dijital kapitalizmin bir niteliği olan veri kapitalizminin ortaya çıkışıyla sonuçlanabileceği ifade edilmektedir. Büyük veri kapitalizminin düşünce sistemlerini, bilgi biçimlerini, ekonomi politikası, yönetim zihniyetini, yaşam pratiklerini, örgütleri, kurumları, öznellikleri, söylem ve ideolojileri değiştirdiği vurgulanmaktadır (Fuchs, 2021, s. 75).

Teknolojik gelişmeler, toplumsal örgütlenme biçimleri üzerinde önemli düzeyde etkilerde bulunmaktadır. Teknolojik değişimin mekanik sonuçları ile birlikte zihniyet değişimi üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Yeni teknoloji örgütlenmelerdeki değişimlerin yararlarını maksimize etmektedir.

Örneğin bilgisayar ağları büyük şirketlerin stratejik ittifaklarını, sözleşmeli işlerini ve merkezden bağımsız karar alma süreçlerini daha hızlı ve doğru şekilde yönetmelerini sağlamaktadır (Castells, 2005, s. 233). Benzer şekilde teknolojik gelişmelere bağlı olarak ekonomilerde ve sınai sektörlerinde yeni iş modelleri oluşmaktadır. Endüstri 4.0'ın ürünü olan akıllı işletmeler ve fabrikalar ortaya çıkmaktadır. Akıllı işletmelerde makineler birbirleri ile iletişim halinde süreçlere müdahale etmekte, sorunları çözmekte, ürün özelleştirme çalışmalarında en ideal yolu tespit etmekte hatta çevresindeki insanlara karşı duyarlı olmaktadır. Akıllı fabrikalarda, üretim kaynakları birbirlerine bağlanmakta, otomatik bilgi alışverişleri söz konusu olmakta, makine arızalarını öngören ve önleyen, üretim süreçlerini kontrol eden ve dijital entegrasyonu içeren zeki ve bilinçli sistemler bulunmaktadır (Altıntaş, & Özata, 2020, s. 60).

Yeni teknoloji ile birlikte gündelik hayatın önemli bir parçası hâline gelen sosyal medya araçları, geleneksel mekânda gerçekleşen yüz yüze iletişime benzer etkiler oluşturmaktadır. Sayıları hızla artan kullanıcılar, örgütlenerek, sanal topluluklar oluşturmakta ve bağlantılar kurmaktadır. Sosyal iletişim ortamlarında birey, dijital bir kimlik oluşturarak kendi fotoğraflarını, etkinliklerini, paylaşmakta ve arkadaşlarının profil ve etkinliklerini takip etmektedir. Dijital süreçte sanal toplulukların kimlikleri ve yapıları, geleneksel coğrafya ve fiziksel kısıtlamaların ötesinde bir gelişme göstermektedir. Siber alan, benzer ilgilere sahip kişilerin iletişim imkânını ve entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır. Bilgisayar networkleri; fiziki mekândan bağımsız, milyonlarca insanı siber uzayda bir araya getirerek sosyal gruplar oluşturmaktadır. Burada geleneksel topluluklardaki coğrafi/fiziki mekânlardan bahsedilmemektedir. Sanal grubun mensupları; espri, bilimsel tartışma, ticaret ve planlar yapmakta; duygusal ilişkiler paylaşmakta, beyin fırtınası gerçekleştirmekte, dedikodu ve düşmanlık yapmakta; arkadaş bulmakta veya kaybetmekte, oyun oynamakta, sanatla uğraşmakta veya amaçsız dolaşmaktadır. Sanal gruplarda bireyler, fiziksel varlıklarını geride bırakarak gerçek hayatta yaptıklarının çoğunu yapmaktadır. Bu sanal dünyada ötekinin eli tutularak merhabalaşılmamakta ama bu sınırlar içinde çok şey yapılabilmektedir. Sanal dünyanın çeşitliliği, renkliliği ve kültürel zenginliği bireylere çekici gelmektedir. Örneğin kitap satın alınabilmekte, akademik metinlerin elektronik versiyonlarına ulaşabilmekte, toplantı düzenlenebilmekte ve psikoterapi yeri olarak kullanılabilir. Aynı düşüncelere sahip insanlar, zamana ve coğrafyaya bağlı kalmadan bir araya gelmektedir. Benzer siyasi görüşü paylaşan insanlarla gündelik konular hakkında tartışılabilir veya dünyaya yayılmış tanıdıklarla anlık temas kurulabilmektedir. Ortak özelliklere sahip insanlar kayıt dışı olan bu yeni kamusal mekânda fiziksel engellere takılmadan bir araya gelmekte, örgütlenmekte, eylem ve fikir birliktelikleri oluşturmaktadır. Altyapısı maddi bir ağ olmasına rağmen bu sanal topluluk, maddi olmayan bedensiz bir topluluk olup burada insanlar konuşmakta, mesaj göndermekte, paylaşmakta ve ticaret yapmaktadır. Bu eylem biçimleri ile bireyler gerçek hayatta yapabileceklerini yapmakta fakat ötekini görmeden karşılıklı olarak yardım edebilmekte/alabilmekte, sorularına cevap verebilmekte ve kendi sorularına cevap alabilmektedir. Bu yeni kamusal mekânda gerçekleşen etkileşimler -gündelikliği, sosyalliği ve derinliği tartışılmakla birlikte- gerçek insanlık duygularını ve ilişkilerini içermektedir. Grup olarak da adlandırılabilen bu topluluklar, ortak normlara ve uygulamalara sahiptir. Birtakım ahlaki standartların da olduğu ve devam ettiği söz konusu gruplarda üyelerin bağlılığını sağlayan semboller ve ritüeller ortaya çıkmaktadır. Üyelerde benzer düşünme biçimleri, fikir ve eylem birliktelikleri doğmaktadır. Örneğin eğitimle ilgili sanal bir topluluk üzerinde yapılan bir saha çalışmasında diğer sanal topluluklarda olduğu gibi gruba üye bireylerin çeşitli benzerliklere sahip olduğu ve grupta eğitim kaygısı, çocukların sosyalleşmesi ve kişilik gelişimi, okul-aile iletişimi, karne sevinci gibi ortak konular etrafında paylaşımların ve tartışmaların gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Aileler birinci sınıfa başlayan çocuklarının eğitim hayatı ile ilgili ortak kaygılar taşımakta, okuma ve yazma konusunda endişelenmekte ve bu durum grupta sıkça tartışılmaktadır. Araştırmada okul ve aileler arasında

yaşanan diyaloglar ile okulda gözlemlenen iyi/kötü durumlar hakkında aileler arasında kurulan iletişimler dikkat çekmektedir. Bu toplulukta çocukların başarılarını paylaşmak bir gelenek hâline dönüşmüş; karneler hem bir sevinç paylaşma hem de seilmeyen “öteki”ye bir gösteri aracı haline gelmiştir (Bozkurt, 1999; Aktan, 2018, s. 153; Yanıklar, 2014, s. 161; Gündüz & Engin, 2016, s. 43).

Mobil telefonların medyaya dönüşmesiyle birlikte iletişim kültürünün seyri değişmiştir. Anlık iletişim imkânının ortaya çıkması günlük hayatı kolaylaştırmış, sanal ortamdaki aktiviteleri ve örgütlenmeleri artırmıştır. Birey akıllı telefon sayesinde küresel ölçekte faaliyetleri takip edebilme hatta katılabilme imkânı elde etmektedir. Öte yandan, dijital dönemde artırılmış gerçeklik teknolojisiyle oluşturulan yeni oyunlar, mobil araçlar yoluyla yeni gruplar meydana getirmektedir. Bireylerin günlük davranışlarını etkileyen bu oyunlar, kültürel değişime sebep olmaktadır. Oyunlar, bireylere birtakım avantajlar sağlamakla birlikte bağımlılığı artırmaktadır. Gündelik fiziki gerçeklikten çok sanal iletişim kodlarını teşvik eden bu oyunlar bireyi toplumdan uzaklaştırmakta, yalnızlaştırmakta ve dijital kültürün geleneksel kültürü baskılamasına yol açmaktadır (Çakmak, 2018, s. 314).

Dijital teknolojinin gündelik hayat üzerindeki bu etkileri ile ilgili iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlar dijital iyimserlik ve dijital kötümserliktir. Dijital iyimserlere göre dijital teknolojiler dünyayı kökten dönüştürmüş; yeni topluluk biçimleri, alternatif bilme ve algılama yolları, üretici yenilik, katılımcı kültür, ağ bağlantılı eylemcilik ve dağıtılmış demokrasi vadetmektedir. Dijital kötümserler ise, dijital teknolojilerin olumlu bir değişim meydana getirmediğini, aksine yeni denetim biçimleriyle tahakkümü derinleştirip genişlettiğini dile getirmektedir. Bu yaklaşım kötümser ağ bağlantılı otoriterliklere, sömürü ve gözetim toplumunun yükselişine dikkat çekmektedir (Fuchs & Chandler, 2021, s. 8). Akıllı telefonların ve dijital nesnelerin özgürleştirici vaatlerini yerine getirmekte başarısız olduğunu ve yeni köleleştirme koşulları oluşturduğunu dile getiren kötümser yaklaşım, dijital köleliğin (i kölelik) ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre dijital medya, dünyaya ve insanlığa fazlasıyla zarar vermiştir. Yaklaşım, yeni/eski kölelik tarzlarına direnmek, onları ortadan kaldırmak ve insan onurunu yeniden kazanmak gerektiğini vurgulamaktadır. Yaklaşım, kapitalizm sonrası dönemde istenilen sonuçları elde etmek için aynı teknolojik nesnelere kullanmayı önermektedir (Qui, 2021, s. 203).

4. Dijital Kültür ve Gündelik Hayatın Yeni Formları

Kültür, insanların gündelik hayat karşısında geliştirdikleri ve tarihsel olarak semboller şeklinde tevarüs ettikleri anlamlar bütünüdür. Semboller, anlamlar örüntüsünün tarihsel aktarımına işaret etmektedir. Bu semboller, insanların gündelik hayata ilişkin bilgi ve tutumlarını ilettikleri, devam ettirdikleri araçlarda ve tevarüs ettikleri kavramlarda ifadesini bulmaktadırlar. (Subaşı, 2001, s.241). Kültür, iletişim yoluyla kendini var etmektedir. Toplumsal iletişim biçimlerinin teknoloji temelinde değişim yaşaması kültürün yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır (Koç, 2022, s.500). Kültürün teknoloji temelli dönüşümü dijital kültür kavramını ortaya çıkarmıştır. İnternetin toplumsal hayata dâhil olmasıyla birlikte üretilen her türlü şeyde dijital kültüre ait bir parça bulmak mümkün hale gelmiştir (Ünal & Koçak, 2023, s. 2121). Dijital kültür, dijital çağın getirdiği değişimle birlikte teknolojinin gündelik hayatın içinde daha fazla yer alması ve geleneksel alışkanlıkları değiştirmesidir. Medyanın şekillendirici gücü ile çok katmanlı ve karmaşık bir kültürel dönüşüm süreci gerçekleşmiştir. İnternet, dijital kültür tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İnternet teknolojileri, enformasyona erişim, otoritelerden bağımsız bir örgütlenme ve dijital/sivil bir kültür alanının oluşmasını sağlamıştır. Süreçle birlikte gündelik hayata yeni formlar ve sınırlar eklenmiş, dijital bir

kültür süreci başlamış, yeni bir sanal kamusal alan açılmıştır. Dijital kültürün geliştiği bu yeni kamusal alanda çoklu ilişkiler geliştiren bir birey tipi ortaya çıkmıştır.

Dijital çağın kültürel ortamında görüntüler; yazıyla, sözle, sesle, hareketle ve dokunmayla birey ve grupları kendi sahasında rol almaya yönlendirmektedir. Görünen ekranın arkasında sürekli işleyen ve eylemleri gözleyen kodlar bulunmaktadır. Etkileşimin dijitalleşmesi sürecinde insan bedenî ve zihnî tüm olanaklarıyla görsel, işitsel, hareketli ve etkileşime açık olan bu evrenin içine çekilmektedir (Sayılğan, 2016, s. 180). Süreç, küresel ve yerel ölçekte yeni bir aktivite kültürü ortaya çıkarmıştır. Dijital aktivizm sürecinde kolektivitinin inşasıyla ilgili yeni tartışmalar ve uygulama pratikleri ortaya çıkmıştır. Sanal platformların saha/sokakla eş güdümlendiği bu yeni aktivizm türü birçok ülkede hem kamuoyu oluşturma hem de örgütlenme başarısı elde etmiştir. Örneğin 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Filistin-İsrail savaşı ile ilgili ortaya çıkan küresel kamuoyu, kolektif ve etkili aktivizmin bu yöndeki başarısıdır.

Dijital teknoloji, kısa sürede kendi insan tipini yani dijital yerliyi üretmiştir. Aynı anda birden çok görevle baş edebilme becerisine sahip bu yeni insan tipi, düz yazı yerine görseller aracılığıyla öğrenmeyi tercih etmekte; çevresiyle sürekli iletişim hâlinde olmakta; bilginin aktif yapılandırıcısı olarak teknolojiyle, oyunla ve anlık ödüllerle öğrenmekte; simülasyon ve üç boyutlu oyunlar gibi fantezi ortamlarını gerçek ortamlara tercih etmektedir (Dindar & Akbulut, 2016, s. 61). Dijital teknoloji ile çevrelenmiş bir dünyada yetişen bu dijital yerliler, dijital göçmenlere nispetle farklı deneyimlere sahiptir. Net kuşağının üyeleri olan dijital yerliler, bilgileri hızlı bir şekilde almaya alışkındır. Bu insan tipi rastgele erişimi tercih etmekte (hipermetin gibi), anlık memnuniyet ve sık ödüllerle büyümektedir. Buna karşılık dijital göçmenlerin, yeni insan tipinin becerilerini takdir etme özelliği yetersizdir (Prensky 2001, ss. 1-6). Göçmen ve yerli arasındaki farkın belirginleştiği sosyal mekânların başında sınıf ve aile ortamları gelmektedir. Okulda, yükseköğretimde okuyan yeni kuşak için dijital yerli, net kuşağı, Google kuşağı, Y kuşağı veya Z kuşağı gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Terimler, gençlerin hayatlarında yeni teknolojilerin önemini ve anlamını vurgulamaktadır. Yeni teknoloji, bu kuşağın iletişim kurmasında, sosyalleşmesinde ve üretken olmasında büyük değişimlere yol açacak tanımlayıcı özelliklere sahiptir. Örneğin dijital teknolojinin eğitim açısından etkili sonuçlara yol açtığı dile getirilmelidir (Helsper & Eynon, 2016, s. 40). Yeni kuşağın, aile ve din ile ilişkilerinde de önemli dönüşümlerin yaşanacağını dile getirmek mümkündür. Dini pratiklerin anlatılması/uygulanması sürecinde dijital araçların kullanılması gençlerin geleneksel dini değerlere bağlılıklarını etkilemekte, yoğun bilgi akışı yeni kuşağın inanç ve anlam arayışlarını dönüştürmektedir.

Dijitalleşen sosyokültürel yaşamda bireyler, gündelik hayatta kurmakta zorlandıkları iletişimi sosyal medya platformlarında gerçekleştirmektedir. Zira dijital alan eleştiri ve hesap verme zorunluluğu açısından gündelik hayattan farklılaşabilmektedir. İletişime geçilecek kişiler ve iletişim zamanı bireyin kendisi tarafından belirlenmekte, sosyalliğin sınırları daha kontrol edilebilir düzeyde tutulabilmekte ve birey kendisi ile ortak ilgilere sahip diğer kullanıcılarla sıkı bir iletişim kurabilmektedir. Etkileşim, paylaşım ve tartışma kültürü ile dünyanın sınırları ortadan kalkmakta ve benzer pek çok aktivite gerçekleştirilmektedir. Aynı sosyal medya ortamını paylaşan bireyler gündelik hayatta olduğu gibi bazı ortak tutum ve düşüncelere sahip olabilmektedir (Aktan, 2018, s. 149).

Toplumsal kurumlar da dijital teknolojiden etkilenmektedir. Kurumlar, yerel ve küresel değişimlerin etkisiyle yeni formlara bürünmekte, kurumsal ilişkiler yeniden şekillenmektedir. Örneğin siyaset kurumunda ilişki biçimleri değişmekte siyaset yapıcılarını açıklamalarını X yolu ile yapmakta;

bireyler, Facebook ve Instagram’da idealize edilmiş kimlikler üzerinden siyasi paylaşımlarda bulunmaktadır.

Bu bağlamda teknolojik aygıtlarla çevrili sınırsız enformasyon içinde doğan yeni kuşak, anne-baba, öğretmen ve ders kitapları gibi geleneksel referans kaynaklarından ve bilgi otoritelerinden azade büyümektedir. Özgürlüklerine, mahremiyetlerine ve konforlarına dokunulduğunda güçlü tepkiler veren yeni kuşak, taleplerinin karşılanması konusunda ısrarcı olmaktadır. Geçmişin siyasal-politik jargonları ve eylem tarzları bu kuşakta bulunmamaktadır. Siyasal bilinçleri de klasik literatüre göre şekillenmeyen bu kuşağın politik eylemleri bilindik kalıplara uygun düşmemektedir. Geleneksel örgütlü siyaset tarzı ve geleneksel politik aktörler dönüşüm sinyali vermekte dijitalleşme üzerinden farklı politik eylem biçimleri şekillenmektedir (İlhan, 2025).

Öte yandan dijital teknoloji küresel kültür ile yerel kültürleri etkileşime geçirmekte ve yeni bir kültürel durum ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni durum kültürel melezleşmedir. Kültürel melezleşme sürecinde dijitalleşen medya aynı yaşam tarzını her yere yaymakta, küresel kültür, yerel kültürlere nüfuz ederek kendine doğru bir eğilim ortaya çıkarmaktadır (Çaycı & Karagülle, 2016, s. 582). Bu eğilim Doğu’dan Batı’ya doğru gerçekleşmektedir. Yeme içme kültürü, giyim tarzı ve tüketim alışkanlıklarında yaşanan değişim bu eğilimin uzantısıdır (Arklan & Soy & Sandıkcı, 2022, s. 172). Bireysel ilgi ve tutumları yeniden şekillendiren bu eğilim bireyselleşme olgusunu belirginleştirmekte, aile içi ilişki biçimlerini dönüştürerek aile bütünlüğünü zedeleyebilmekte ve kuşak çatışmaları üretebilmektedir. Dolayısıyla dijital çağda iletişim araçlarının kültürün anlam kaynağı hâline geldiği ve onu yapılandırdığı ifade edilebilir. Bu bağlamda içten büyüyen organik, otantik ve kimliğine odaklı bölgesel kültür ile dışa yönelen, dıştan büyüyen, melezliğe, tercümeğe yönelen yerel ötesi medya kültürlerini birbirinden ayırmak gerekir. Medyatikleşen kültürler az ya da çok hibrittirler ve içinde yaşayan kimlikler sürekli değişen tanımlamalardır (Hepp, 2015, s. 120).

Adorno ve Horkheimer’in kültür endüstrisi kuramının dijital kültür kavramıyla ilişkisini kurmak mümkündür. Bu kurama göre, kültür endüstrisinin tüm toplumlara nüfuz etmesi, sadece kültürel malların üretimi ve üretim sürecinin kendisi ile ilgili değil, aynı zamanda bireylerin kimlikleri ile de ilgilidir. Kültür endüstrisi kuramının, “tüm dünyanın kültür endüstrisi süzgecinden geçirildiği, kültür endüstrisine ait ürünlerin herkes tarafından zorunlu olarak tüketildiği” argümanı (Adorno, 2014, s. 55) dijital kültür bağlamında yeniden okunabilir. Medya kültürünün gündelik hayata dair ilgi ve aktivitelere her yönüyle hükmettiği iddiaları, dijital kültür perspektifinde yeniden tartışıldığında, dijital kültürün aslında tek yönlü kitlesel, standartlaşmış bir kültür olmadığı, Adorno ve Horkheimer’in izin verdiğinden daha karmaşık ve çelişkili özellikler içerdiği ifade edilmelidir (Hepp, 2015, s. 40). Çünkü kültür, bütün anlam kaynakları dijital iletişim araçları tarafından şekillendirilebilecek düzeyde basit bir olgu değildir. İnsanın fiziksel bir varlık olması ve ötekisi ile doğrudan iletişimde bulunması, dijital iletişim araçları tarafından şekillendirilmemiş birçok kültürel unsurun varlığına imkân tanımaktadır.

5. Kimliklerin ve Benliklerin Yeni Sunum Biçimleri

Gündelik hayat kimlik ve benlik sunumunun gerçekleştiği bir alandır. Teknolojik cihazlar, birey ve grupların kimlik sunumlarına aracılık etmektedir. Modernleşme, sınıfsal kimliklerin teknoloji yoluyla gündelik hayata taşındığı bir dönemi temsil etmektedir. Modernleşme süreci aynı zamanda yüksek teknolojiye sahip gündelik hayatın lüksünün, televizyon ve sinema aracılığı ile bu donanımdan mahrum birey ve sınıfların dünyasına takdim edildiği ve bunların kendi gündelik hayatlarından kopartıldığı bir süreci temsil etmektedir. Aynı modern teknoloji (ör. sinema) paradoksal biçimde burjuva sınıfının egemen gündelik hayatının eleştiri aracı (Lefebvre, 2010, s. 17) ve yoksul sınıfların kimliklerini var etme vasıtası olmuştur. Çağdaş dönemlere gelindiğinde ise teknoloji, gündelik hayatı domine etmiş ve dijitalleşme bireyin hayatında merkezî bir konuma yerleşmiştir. Bu süreçte sınıfsal kimliklerden çok bireyselleşen (dijital) kimlik ve benlik sunumları öne çıkmıştır.

Bireyin fiziksel bedenine ilişkin düşünce ve duygularının toplamı olan benlik, gündelik hayatın akışı içinde şekillenmekte ve anlamını bulmaktadır. Günümüzde benlik, sanal mekânın bedensiz ortamlarında farklı anlamlar kazanmaktadır. Dijital benlik, bireyin dijital platformlarda oluşturduğu dijital enformasyonun toplamıdır. Çevrim dışı bireyin benliği ile ilişkili yeni çevrim içi benlik, sosyal paylaşım ağlarında vücut bulmakta ve psikolojik gelişmenin önemli sahnelerinden biri olmaktadır. Çevrim dışı benlik ile onun çevrim içi yansıması olan dijital benlik arasındaki çizgi giderek belirsizleşmektedir. Benlik için söz konusu olan bu belirsizlik kimlik için de geçerli olmaktadır. Çünkü çevrim içi ve çevrim dışı kimlikler arasında da bir devamlılık bulunmaktadır (Bennett, 2018, s. 147).

Dijital ortamlarda benliklerin hatta kimliklerin sabit bir pozisyonu yoktur. Seçilebilir, değiştirilebilir ya da istendiğinde terk edilebilir. Bu benlik, vazgeçilebilir ya da geri alınabilir. Hoşa gitmeyen, istenmeyen dijital benlik; fiziksel bedenden bağımsız olduğu için sosyal çevre değişikliğine ihtiyaç olmadan geri alınıp silinebilir ve bir yenisi oluşturulabilir. Hâlbuki çevrim dışı ortamda benlik bir beden ile ilişkilendirilmiş, o bedene sabitlenmiştir ve ondan ayrı olarak var olamamaktadır. Bu benlik bir kez oluşturulduğunda ilgili bedeni gölge gibi takip etmekte ve kişinin kurmuş olduğu bu benlikten silkelenip kurtulması zor görünmektedir. Bireyin bulunduğu sosyal çevreyi terk etmesi, bir yenisine dâhil olması ve orada benliğini yeniden yapılandırması gerekebilir (Morva, 2016, s. 43).

Dijital kimlik ise, kullanıcının -gündelik hayattaki kimlikler gibi- sertifikası ve kendini tanıtırma aracıdır. Bu kimlik sayesinde birey, başka kullanıcıların kendisi yerine iletişim kurmasını önlemektedir. Herhangi bir siyasi görüş sahibi bir kullanıcı, sanal ortamda aynı siyasi görüşü savunan bireylerle bir araya geldiğinde onların değerlerini göz ardı edememektedir. Çünkü topluluklar sanal olmakla birlikte duygular gerçek yaşamdan ve gerçek değerlerden etkilenmektedir. Kişinin, dijital kimlikle sanal ortamda kritik yaptığında etik hareket etmesi beklenmektedir (Gündüz & Engin, 2016, s. 56-57).

Erving Goffman'ın tiyatro modeli ve vitrin metaforu, bireyin dijital kültür sürecinde kimliğini ve benliğini başkalarına sunma şeklini ve başkalarının kendisi hakkındaki izlenimlerini yönlendirme/denetleme çabasını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Ona göre birey, kültürel ortamdaki davranışlarını iki modelden yararlanarak oluşturmaktadır. Öncelikle birey hakiki, içten ve dürüst bir performans sergilemektedir. İkinci olarak birey, profesyonel oyuncuların sahnellediği tiyatro oyununa benzer bir performans sergilemektedir. Ciddiye alınması beklenen ama aynı zamanda yapmacık olan bu performansta özenle bir araya getirilmiş sahte davranışlar söz konusudur ve bu davranışların gerçeklikle ilgisi yoktur. Vitrin ise performans sırasında bireyin kullandığı standart ifade donanımdır. Oyuncunun vitrinde sunduğu performans, toplumun kültürel kodlarına uygun şekilde tasarlanmıştır. Bu bağlamda vitrindeki oyuncu, izleyicilere kendini olduğundan daha iyi göstermekte ve kendini daha yüksek bir statüye çıkaracak performans sergilemektedir (Goffman, 2020, s. 15-58).

Buradaki temel ayrıntı oyuncunun, toplumun onayladığı değerleri içeren idealize edilmiş bir kimlik sunma eğilimidir. Birey bütün bu eylemlerin toplamı ve düzenlenmelerin ürünüdür. Bu durum bireyin, çevrim içi profilinde sunduğu fotoğraflar, paylaşımlar ya da takip ettiği kişiler gibi her bir unsurun toplamından oluşmasına benzemektedir. Birey, sosyal medya platformunda kendi vitrinini üretmekle kimlik bilgilerini, dünya görüşünü ve özel yaşamını paylaşabilmektedir. Böylece birey fazla beğeni alarak, izleyici/takipçi sayısını arttırarak ve kullanıcı profillerini popüler hâle getirerek duygusal tatmin yoluna gitmektedir. Aslında sosyal medya kullanıcısı, günlük hayatta gerçekleştirdiği birçok eylemi yapmacık performanslar aracılığıyla sosyal medya üzerinden kamusal hâle getirmektedir (Güzel, 2016, s. 87; Çakmak & Çavuş, 2018, s. 13).

Pierre Bourdieu'nun "habitus", "alan" ve "sermaye" kavramları da hem dijital kültürün sosyolojik boyutlarının hem de kimliklerin ve benliklerin dijital ortamlardaki yeni sunum biçimlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Birey, dijital çağa özgü sosyal ağlarda kendini habitusa özgü biçimde konumlandırmaktadır. Habitus, failin bir geçmişi olduğuna ve bireysel bir tarihin ürünü olarak şekillendiğine dikkat çekmektedir. Kavram, bireyin belli bir kültürel ortama bağlı eğitimine ve kolektif bir tarihin ürünü olarak ortaya çıkışına vurgu yapmaktadır. Birey, toplumsal yapılar bütününe ait kolektif tarihin, düşünce/anlayış kategorilerinin, algı şemalarının ve değerler sisteminin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyin kültürel etkilenme sürecinde edindiği alışkanlıkları ve tekrarları süreklilik arz etmekte ve kendi bedeninde cisimleşmektedir. Habitus, toplumsal öznelerin anlık akıllar olmadığını ve bir kimsenin yapacağını/yaptığını anlamak için onu harekete geçiren şeyi (stimulusu) bilmenin yetmediğini, dolayısıyla merkezî bir yatkınlık sisteminin var olduğunun bilinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yani sezgisel olarak var olan ve belli bir duruma bağlı olarak görünür hâle gelen şeyler bulunmaktadır. Açık bir yatkınlıklar sistemi olan habitus, sürekli olarak tabi tutulduğu deneyimlerle dönüşmektedir. Bireyin deneyimleri, onun habitusunu şekillendiren bu deneyimlerle uygunluk göstermektedir. Habitus, belli bir duruma gönderme yaparak kendini göstermekte ve bu durumla ilişkili olarak bir şey üretmektedir (Bourdieu & Chartier, 2014, s. 62; Calhoun, 2014, s. 79).

Öte yandan alan, Bourdieu sosyolojisinin kilit mekânsal metaforlarından biridir. Alan, habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirlemektedir. Alan, bir sermaye türünün belirli bir şekilde dağıtıldığı yapı anlamındadır. Alanlar; malların, hizmetlerin, bilginin ya da statünün üretildiği, dolaşıma girdiği ve temellük edildiği arenaları ve aktörlerin bu farklı sermaye türlerini biriktirip tekellerine alma mücadelesinde işgal ettikleri rekabete dayalı konumlarını ifade etmektedir. Alan, konumlar arasındaki nesnel ilişkiler ağıdır. Alanlar, özgül sermaye tipleri ya da sermaye bileşimleri etrafında düzenlenmiş, yapılanmış mekânlar olarak düşünülebilir. Örneğin akademisyen, sanatçı ve yazar gibi simgesel üreticilerin simgesel sermaye için mücadele ettikleri kurumlar, örgütler ve piyasalar matrisi entelektüel alan olarak adlandırılabilir. Hatta nesnellik iddiasındaki bilimin kendisi bile bir alan çerçevesinde üretilmektedir (Swartz, 2011, s. 167).

Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından bir tanesi de sermayedir. O, çeşitli sermaye türlerinden bahsetmektedir. Sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve simgesel sermaye bunların başında gelmektedir. Simgesel sermaye; bireyin görünmesini, tanınmasını ve kabul edilmesini sağlamaktadır. Siyasal sermaye, kendisine sahip olanlara kamu mal ve hizmetlerinin bir tür özel mülkiyetini (konut, araba, hastane, okul, vb.) sağlamaktadır (Bourdieu, 1995, s. 33). Sosyal sermaye ise, değişen ve çeşitlenen toplumsal ağlar/ilişkiler sonucu bireyler arasında ya da sosyal gruplar içinde gelişen birtakım oluşumlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Birey; her bir alanda kültürel, sosyal, ekonomik ve simgesel sermaye türlerini kullanarak ilişki ağını oluşturmaktadır.

Bourdieu'nun sermaye türleri bağlamındaki sosyolojik okumaları, dijital kültürün sosyolojik boyutlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin bireyin sanal ağlarda kendine statü oluşturma

çabası, sosyal sermaye çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu ağlarda oluşturulan ilişkiler, bilgiye ulaşma ve sunma hızı, popüler bir profile sahip olma, grupları birbirine bağlama gibi beceriler sosyal sermayeyi güçlendiren öğelerdir. Sosyal ağlardaki bir profilin takipçi ya da beğeni sayısının yüksek olması ya da grup liderliği, sosyal sermayeyi yükselten dijital kültürel kodlar olarak tanımlanabilir (Güzel, 2016, s. 93). Sosyal sermaye ile birlikte simgesel sermayeden de yararlanan birey, çevrim dışı kaynaklarını kullanarak sosyal ya da simgesel sermayesini çevrim içine aktarabilmektedir. Bu anlamda, çevrim içi ağlarda çeşitli vesilelerle var olma çabasını sürdüren, bu alanda farklı sermaye türlerini kullanarak rekabet eden ve prestijini arttırma çabasına giren birey; kendine bir statü üreterek çevrim içi ağlarda oluşturduğu simgesel sermayesini bu sefer çevrim dışı gündelik hayatına taşıyarak kültürel, ekonomik ya da siyasal sermayeye dönüştürebilmektedir.

Sonuç

Rutinleşmiş, durağan ve düşünümsel olmayan özellikleriyle bilinen gündelik hayat, özünde dinamik ve üretkendir. Değişim, gündelik hayatın temel özelliğidir. Her mekânsal dönüşüm ve teknolojik gelişme gündelik hayatın özünde bir değişimi beraberinde getirmektedir. Sanayileşme, kentleşme, modernleşme ve küreselleşme gibi değişimlerin ilk yansımaları gündelik hayat üzerinde olmuştur. Dijital çağın iletişim teknolojilerinde yaşanan her gelişme gündelik hayatın ilişki biçimlerini ve davranış kalıplarını dönüştürmüştür. Süreçle birlikte gündelik hayata, sanal kamusal yeni özellikler eklenmiştir. Dijital teknoloji; kültür, kimlik, benlik ve bireyselleşme olgularını yeniden şekillendirmiştir. Benlik ve kimlikle ilgili yeni sunum biçimleri ortaya çıkmış, bireyler çevrim dışı benlik ve kimliklerini çevrim içine transfer etmeye başlamıştır. Toplumsal yaşamın bu yeni alanında fiziksel dünya ile dijital dünya kesişmektedir. İnsanların büyük çoğunluğunun akıllı cep telefonu ve internet kullandığı dijital çağda gündelik hayat, teknoloji tarafından domine edilmiştir. Teknoloji ve toplumun diyalektik olarak birbirini şekillendirdiği bu yeni süreçte gündelik hayatın geleceği ile ilgili endişe verici belirsizlikler ortaya çıkmıştır.

Dijital çağın kültürü geleneksel kültürden farklı özellikleriyle belirginleşmektedir. Yeni dönemin dijital platformları bireysel ya da kolektif yeni davranış kalıpları ve ya aktivizm türleri üretmektedir. Örneğin 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Filistin-İsrail savaşı ile ilgili ortaya çıkan küresel aktivizm, dijital kültürün bir yansımasıdır. X platformunun bu süreçteki rolü iletişim ve teknolojiye dayalı yeni bir sermaye türünün belirişine işaret etmektedir. İletişim teknolojisiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan dijital kültüre ait etkilerin derinleşerek devam edeceği aile, din, eğitim, siyaset ve ekonomi gibi toplumsal kurumları geleneksel kalıplarından koparacağı ifade edilmelidir.

Modernleşme sürecinde bireyselleşme, sekülerleşme ve kişinin kendi tekniğine/uzmanlığına kapanması riski ile ilgili yaşanan endişeli durumun dijital çağda artarak devam edeceği öngörülmelidir. Bu süreçte gerçeklikle ve dünya ile daha zayıf bağlar kuran birey, kendine kapanmakta ve daralan bir tip olarak belirmektedir. Birey, alışkın olduğu ve kendini yakın gördüğü şeylerin içine yerleşerek dar, zayıf ve yalnız olma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda bilinç olarak sabitlenen birey, verimliliğini kaybederek işlevsiz duruma gelecektir. Bu anlamda küreselleşme, belirli bir tarihin sonu ve bilinçli yönlendirilmiş yeni bir tarihselliğin başlangıcı olmuştur. Bu değişimin bir kargaşa veya düzen momenti olabilmesi yani kötü veya iyi yöne evrilmesi insanlığın elindedir. Dijitalleşmenin küreselleşmeye eklenmesi ile daha sofistike hale gelen kültür ve toplumsal yapının hangi yöne doğru yol alacağı belirsizliğini korumaya devam etmektedir.

Dijital iletişim teknolojisinin Batı merkezli küresel bir kültürü empoze ederek farklı kültürleri baskılaması sonucu tarihsel, dini ve yerel kültürel çeşitlilikler yok olma riski ile karşı karşıya kalmakta; geleneksel örf ve adetlerin yüz yüze ilişkilerinde gömülü sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma hasletleri kaybolmaya yüz tutmakta; tek tipleştiren bu kültürün bireyselleşme özelliği ise aile ve toplum birlikteliklerini parçalanma tehlikesi ile yüz yüze getirmektedir. Tüm bu endişelere rağmen yaşanan değişimin düzenden ve iyiden yana olması insanlığın ortak arzusudur. Dijital teknolojinin insanlığın yararına kullanımı, ortak iyinin ve toplumsal düzenin ortaya çıkışına kaynaklık edecektir.

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2014). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi*. (Çev. N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen). İletişim Yayınları.
- Aktan, E. (2018). Sanal toplulukların gerçek iletişimleri: Netnografik bir inceleme. İçinde V. Çakmak ve S. Çavuş (Ed.). *Dijital kültür ve iletişim* (ss. 153-172). Literatürk Academia Yayınları.
- Altıntaş, M. & Özata, M. (2020). İşletmelerde yeni yapılanmalar: Endüstri 4.0'ın bir ürünü olarak akıllı işletmeler. İçinde F. F. Çetinkaya ve E. Şener(Ed.). (ss. 53-72). *Endüstri 4.0 paradigması işletme fonksiyonlarının dijital dönüşümü*. Efe Akademi Yayınevi.
- Arklan, Ü., Soy, S., & Sandıkcı Y. T. (2022). İnsan ve toplumun dijitalleşmesi: İletişim. İçinde E. Eke ve M. T. Uysal (Ed.). *Dijital insan ve dijital toplum. Geçmiş bugün ve gelecek perspektifi* (ss. 159-186). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bennett, A. (2018). *Kültür ve gündelik hayat*. (Çev. N. Tokdoğan, B. Şenel, U. Yener Kara). Phoenix Yayınevi.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine*. (Çev. Hülya Tufan). Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P., & Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve tarihçi*. (Çev. Z. Karaca). Açılım Kitap.
- Bozkurt, V. (1999). Sanal cemaatler, *Birikim Dergisi*, Sayı 127. <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-127-kasim-1999/2320/sanal-cemaatler/5433>
- Burgess, E. W. (2015). Şehrin büyümesi araştırmaya giriş. İçinde R. E. Park ve E. W. Burgess. *Şehir Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Deneme*. (Türkçe Söy. P. K. Kayalığıl). (ss. 89-104). Heretik Yayınları.
- Calhoun, C. (2014). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. (Çev. G. Çeğin). İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.). *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (ss. 79-80). İletişim Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür, birinci cilt, Ağ toplumunun yükselişi*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çakmak, V. (2018). Mobil iletişim kültürü bağlamında mobil oyunlar: Yürü, keşfet, yakala, biriktir, pokemon go!. İçinde V. Çakmak ve S. Çavuş (Ed.). *Dijital kültür ve iletişim* (ss. 314-317). Literatürk Academia Yayınları.
- Çakmak V., & Çavuş, S. (2018). Sunuş dijital kültür ve iletişim üzerine birkaç söz. İçinde Veysel Çakmak ve Selahattin Çavuş (Ed.). *Dijital kültür ve iletişim* (ss. 9-13). Literatürk Academia Yayınları.
- Çaycı, B., & Karagülle, A. E (2016). İletişimin dijitalleşmesi ve kültürel melezleşme. *Global Media Journal TR Edition*, 6 (12).
- Digital 2025: Global Overview Report, (2025). <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report>
- Dindar, M., & Akbulut, Y. (2016). Dijital teknoloji deneyimi, medya ortamlarında geçirilen süre ve çalışan bellek kapasitesi ilişkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(1), 59-72.
- Ertürk, M. (2021). Gündelik hayat sosyolojisinin iki kutbunda süreklilik: Michel De Certeau'nun dipnotundaki henri lefebvre. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(2), 319-350.
- Fuchs, C. (2021). Büyük veri kapitalizmi çağında Karl Marx. (Çev. G. Boztepe). İçinde D. Chandler ve Christian Fuchs (Ed.). *Dijital nesnelere dijital özneler büyük veri çağında kapitalizm emek ve siyaset üzerine disiplinlerarası yaklaşımlar* (ss. 75-82). NotaBene Yayınları.
- Fuchs C., & Chandler, D. (2021). Büyük veri kapitalizmi siyaset, eylemcilik ve kuram. (Çev. G. Boztepe). İçinde D. Chandler ve Christian Fuchs (Ed.). *Dijital nesnelere dijital özneler büyük veri çağında kapitalizm emek ve siyaset üzerine disiplinlerarası yaklaşımlar* (ss. 8). NotaBene Yayınları.

- Gardiner, M. (2016). *Gündelik hayat eleştirileri*. (Çev. D. Özçetin, B. Taşdemir, B. Özçetin). Heretik Yayınları.
- Goffman, E. (2020). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. (Çev. B. Cezar). Metis Yayınları.
- Gündüz, U., & Engin, Y. (2016). Sosyal medya ve dijital kimlik olgusu. İçinde A. Büyükaslan ve A. M. Kırık (Ed.). *Göz(et)lenen toplumdaki göz(et)lenen bireye sosyal medya araştırmaları 3* (ss. 56-57). Çizgi Yayınevi.
- Güzel, E. (2016). Dijital kültür ve çevrimiçi sosyal ağlarda rekabetin aktörü: Dijital habitus. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 82-103.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal adalet ve şehir*. (Çev. M. Morali). Metis Yayınları.
- Helsper, E. J., & Eynon, R. (2016). Dijital yerliler: kanıt nerede?. (Çev. M. Uyar). İçinde H. Hülür ve C. Yaşın (Ed.). *Yeni medya kullanıcının yükselişi* (ss. 39-40). Ütopya Yayınevi.
- Hepp, A. (2015). *Medyatikleşen kültürler*. (Çev. Ç. Bozdağ ve E. P. Devrani). Dipnot Yayınları.
- İlhan, A. (2025). Z kuşağı: Yeni bir halk. <https://birikimdergisi.com/guncel/12022/z-kusagi-yeni-bir-halk>
- Kırık, A. M., & Orkan, S. (2016). Değişen iletişim pratikleri çerçevesinde sosyal medyada sanal dedikodu etkisi. İçinde A. Büyükaslan ve A. M. Kırık (Ed.). *Göz(et)lenen toplumdaki göz(et)lenen bireye sosyal medya araştırmaları 3* (ss. 17-20). Çizgi Yayınevi.
- Koç, R. (2022). Dijitalleşen kültür ya da kültürün dijitalleşmesi: Dijital kültür kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), 500-513.
- Koçyiğit M., & Koçyiğit A. (2018). Değişen ve gelişen dijital iletişim: Web teknolojisi (web 2.0). İçinde V. Çakmak ve S. Çavuş (Ed.). *Dijital Kültür ve İletişim* (ss. 19-20). Literatürk Academia Yayınları.
- Köse, H. (2018). Yaban bilinç ya da lefevre'ye göre gündelik hayat. İçinde A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.). *Gündelik hayat sosyolojisi temalar sorunsallar ve güzergâhlar* (ss. 305-307). Phoenix Yayınevi.
- Lefebvre, H. (1991). *Yaşamla söyleşi sosyalizm günlük yaşam ve ütopya üstüne*. (Çev. E. Oğuz). Belge Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik hayatın eleştirisi III, Modernlikten modernizme (gündelik hayatın meta-felsefesi)*. (Çev. I. Ergüden). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Modern dünyada gündelik hayat*. (Çev. I. Gürbüz). Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Kentsel devrim*. (Çev. S. Sezer). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Gündelik hayatın eleştirisi I*. (Çev. I. Ergüden). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2019). *Gündelik hayatın eleştirisi II gündelik hayat sosyolojisinin temelleri*. (Çev. I. Ergüden). Sel Yayıncılık.
- Morva, O. (2016). Ben, kendim ve dijital benliğim: Dijital iletişim çağında benlik kavramsallaştırması üzerine. İçinde N. Timisi (Yay. Haz.) içinde. *Dijital kavramlar olanaklar deneyimler* (ss. 41-62). Kalkedon Yayınları.
- Olgun, C. K. (2020). Dijital kültürün yükselişine doğru: Riskler ve Fırsatlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 185-218.
- Pirene, H. (2012). *Ortaçağ kentleri kökleri ve ticaretin canlanması*. (Çev. Ş. Karadeniz). İletişim Yayınları.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. On the Horizon MCB University Press, 9(5),1-6. <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

- Qui, J. L.(2021). Hoşça Kal İ Köle: Dijital nesnelere alternatif özneler oluşturmak. (Çev. G. Boztepe). İçinde D. Chandler ve Christian Fuchs (Ed.). *Dijital nesnelere dijital özneler büyük veri çağında kapitalizm emek ve siyaset üzerine disiplinlerarası yaklaşımlar* (ss. 203-204). NotaBene Yayınları.
- Rheingold, H. (1993). A slice of life in my virtual community, <https://www.semanticscholar.org/paper/A-slice-of-life-in-my-virtual-community-Rheingold/cd83afeb4ec997b1e8420e615455220407e401da#citing-papers>
- Sayılgan, Ö. B. (2016). Etkileşimli drama olarak dijital oyun. İçinde N. Timisi (Yay. Haz.). *Dijital kavramlar olanaklar deneyimler* (ss. 179-180). Kalkedon Yayınları.
- Sili Kalem, A. (2022). Gündelik hayatın dijitalleşmesi karşısında sosyoloji. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 6 (2), 95-102.
- Simmel, G. (1903). Metropol ve Zihinsel Hayat, <https://psi416.cankaya.edu.tr/uploads/files/Simmel,%20Metropol%20ve%20Zihinsel%20Hayat.pdf>
- Subaşı, N. (2001). Gündelik hayat ve dinselik. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, 239-267.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar pierre bourdieu'nün sosyolojisi*. (Çev. E. Gen). İletişim Yayınları.
- Şahin, Ö. & Balta, E., (2001). Gündelik yaşamı dönüştürmek ve marksist düşünce, *Praksis*, 4, 185-217.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024a). Hanehalkı bilişim teknolojileri (bt) kullanım araştırması, 2024, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492)
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024b). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>
- Uysal, M.T., & Tan, E. G. (2022). İnsan ve toplumun dijitalleşmesi: Kültür. İçinde E. Eke ve M. T. Uysal (Ed.). *Dijital insan ve dijital toplum. Geçmiş bugün ve gelecek perspektifi* (ss. 187-216). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ünal, Ş. & Koçak, H. (2023). Dijital Kültürün gündelik yaşama etkileri ve kuşaklar arası karşılaştırmaya yönelik sosyolojik bir analiz, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(60):2120-2128.
- Yalçı, A. (2022). Gündelik hayat ve faillik problemi. *Şarkiyat*, 14/1, 29-48.
- Yanıklar, C. (2014). Sanal topluluklar ve geleneksel topluluklar arasındaki farklılıkların sosyolojik bir analizi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 161.
- Yetişkin, E. (2016). Sosyal medya ve sıradanlaşan gözetim. İçinde A. Çağlar Deniz ve A. Banu Hülür (Ed.). *Yeni medya ve toplum disiplinlerarası yaklaşımlar* (ss. 21-52). Konya: Literatürk Academia Yayınları.
- Yılmaz Altun, Ö. (2023). Gündelik hayat ve gündelik hayatın sosyolojisi: Bir Literatür çalışması. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 142-172.